Η ΑΡΧΑΙΑ ΛΕΥΚΑΔΑ ΚΑΙ ΤΑ ΣΠΙΤΙΑ ΤΗΣ

Manuel Fiedler
Δρ Κλασικής Αρχαιολογίας

Τον 8ο και τον 7ο αιώνα π.Χ. η Κόρινθος ίδρυσε ένα πυκνό δίκτυο εμπορικών οικισμών και αποικιών στις παράκτιες περιοχές του Ιονίου πελάγους και της Αδριατικής, εδραιώνοντας έτσι την κυρίαρχη θέση της στη Δύση. Με τις Συρακούσες η Κόρινθος απέκτησε πρόσβαση στη νότια Ιταλία (734 π.Χ.). Στα παράλια του Ιονίου και της νότιας Αδριατικής δημιουργήθηκαν αποικίες με σκοπό αφενός τη διασφάλιση των θαλάσσιων εμπορικών δρόμων και αφετέρου την ανάπτυξη έντονων εμπορικών ανταλλαγών με τα ελληνικά και τα ιλλυρικά φύλα των ηπειρωτικών περιοχών της Βόρειας Ελλάδας και της Ιλλυρίας. Πρώτη δημιουργήθηκε η αποικία της Κέρκυρας στο πλησιέστερο στην ιταλική ηπειρωτική χώρα ομώνυμο νησί (734 π.Χ.). Περίπου έναν αιώνα αργότερα ακολούθησε –προφανώς με τη σύμπραξη της Κέρκυρας– η ίδρυση της Λευκάδας στο θαλάσσιο πέρασμα που τη χωρίζει από τις ακτές της Ακαρνανίας, του Ανακτόριου στην είσοδο του Αμβρακικού κόλπου, της Αμβρακίας στο βόρειο άκρο του κόλπου, απ' όπου ξεκινούσαν οι χερσαίες οδοί που συνέδεαν την Ήπειρο με τη Θεσσαλία, καθώς και των πόλεων Απολλωνία και Επίδαμνος/Δυρράχιον, που σήμερα βρίσκονται στην Αλβανία, στο στενότερο σημείο της Αδριατικής και στην αφετηρία των φυσικών χερσαίων δρόμων που οδηγούσαν στην ιλλυρική ενδοχώρα.[1]

1. Η νήσος Λευκάδα με τις αρχαίες θέσεις. Στα βορειοανατολικά, στο θαλάσσιο πέρασμα, βρίσκεται και η αρχαία πόλη Λευκάς.

Σύντομα οι αποικίες αυτές εξελίχθηκαν σε κέντρα επιρροής των περιοχών τους, ενώ οι αλλαγές των ευρύτερων συσχετισμών δυνάμεων τούς επιφύλασσαν ταραχώδη ιστορία στο πέρασμα των αιώνων. Η Κέρκυρα αναδείχθηκε γρήγορα σε σημαντική θαλάσσια δύναμη. Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος ξεκίνησε με αφορμή τη διαμάχη μεταξύ Κορίνθου, Κέρκυρας και Επιδάμνου/Δυρραχίου. Κατά την ελληνιστική περίοδο, η Αμβρακία απέκτησε πολιτική σημασία ως πρωτεύουσα του βασιλείου των Μολοσσών υπό τον Πύρρο και, τέλος, η Λευκάς, που στο παρελθόν είχε εχθρικές σχέσεις με τους γείτονές της στην ηπειρωτική Αιτωλοακαρνανία, αναδείχθηκε κατά την ελληνιστική περίοδο στη σημαντικότερη περιοχή της Ακαρνανίας ως έδρα του Κοινού των

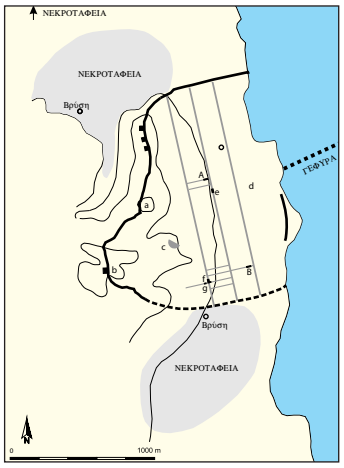

2. Η αρχαία πόλη Λευκάς. Στα σημεία Α και Β, διενεργήθηκαν από το 1993 έως το 1995 ανασκαφές κατοικιών από την ΙΒ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, με επικεφαλής τη δρα Αγγελική Ντούζουγλη και τον δρα Κωνσταντίνο Ζάχο.

3. Πρόταση αναπαράστασης της κατοικίας του 6ου αι. π.Χ. (σχέδιο: Holger Grönwald).

Ακαρνάνων. Εξαιτίας της γεωγραφικής της θέσης, η περιοχή ήρθε πολύ νωρίς σε επαφή με τη Ρώμη. Στη Λευκάδα, τον 2ο αιώνα π.Χ., το Κοινό των Ακαρνάνων αποφάσισε να προβάλει αντίσταση στους Ρωμαίους, απόφαση που οδήγησε σε σκληρή πολιορκία και τελικά σε κατάληψη και καταστροφή της πόλης. Περί το 31 π.Χ., η βορειοδυτική Ελλάδα ενεπλάκη στις συγκρούσεις για την εξουσία ανάμεσα στον Οκταβιανό (τον μετέπειτα αυτοκράτορα Αύγουστο), τον Μάρκο Αντώνιο και τη βασίλισσα της Αιγύπτου Κλεοπάτρα: η κρίσιμη ναυμαχία, που διεξήχθη κοντά στο

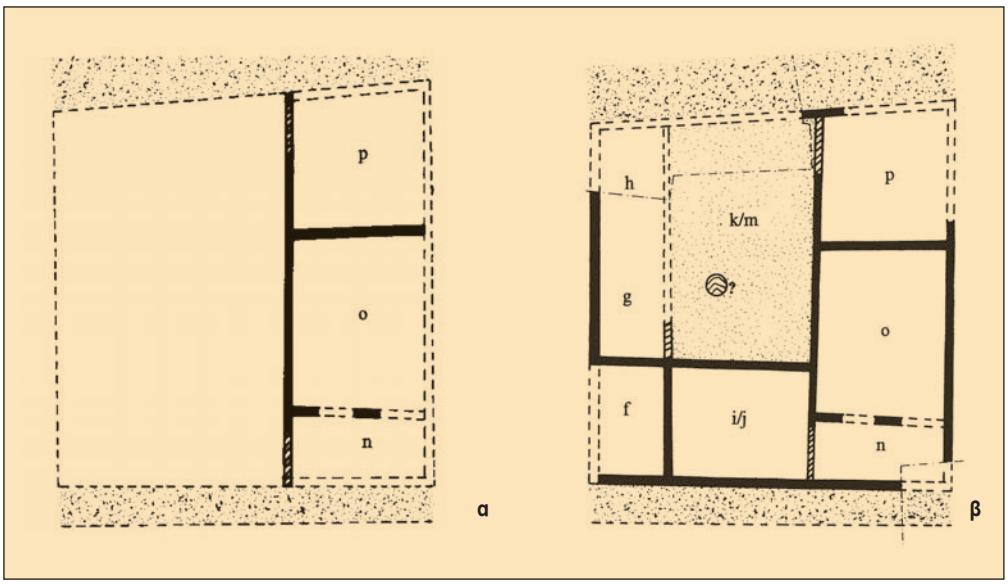

4α. Κάτοψη κατοικίας του 6ου αι. π.Χ. β. Κάτοψη της μετέπειτα μορφής της κατοικίας, του 5ου αι. π.Χ.

Άκτιο, στην είσοδο του Αμβρακικού κόλπου, σε μικρή απόσταση βόρεια της Λευκάδας, ανέδειξε νικητή τον Οκταβιανό, ο οποίος σε ανάμνηση της νίκης του ίδρυσε την πόλη Νικόπολη *ad Actio*, κοντά στη σημερινή Πρέβεζα. Με αυτή τη μάχη έληξε η διάρκειας 600 σχεδόν ετών ιστορία της Λευκάδας, της Αμβρακίας, του Ανακτόριου και άλλων, νεότερων πόλεων στην ενδοχώρα της Ακαρνανίας και της Ηπείρου (όπως η Κασσώπη, το Ορράον ή η Κομπωτή): οι κάτοικοί τους αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις παλιές τους πόλεις και να μετοικήσουν στη νέα μητρόπολη του Οκταβιανού.

Από τις αποικίες της αρχαίας Κορίνθου μόνο η Κέρκυρα και η Απολλωνία έχουν έως σήμερα ερευνηθεί συστηματικά από τους αρχαιολόγους,[2] ενώ οι υπόλοιπες θέσεις ερευνήθηκαν μόνο στα πλαίσια περιορισμένων σωστικών ανασκαφών – τα αρχαία κατάλοιπα του Δυρραχίου και της Αμβρακίας βρίσκονται σήμερα στους πυρήνες του Δυρράχιου της Αλβανίας και της Άρτας.[3] Όταν, στα μέσα της δεκαετίας του 1990, επρόκειτο να ανεγερθούν νέα κτίρια στην περιοχή της αρχαίας πόλης της Λευκάδας, που βρίσκεται λίγα χιλιόμετρα νότια της σύγχρονης πόλης, χρειάστηκε να γίνουν πολυετείς σωστικές ανασκαφές, τα ευρήματα των οποίων συνέβαλαν κυρίως στην κατανόηση του σχεδιασμού της αρχαίας πόλης και τις συνθήκες κατοίκησης μιας τέτοιας αποικίας κατά την αρχαιότητα.[4]

Η αποικία Λευκάς ιδρύθηκε στο στενότερο σημείο του μόλις 600 μ. πλάτους θαλάσσιου περάσματος που τη χωρίζει από την ηπειρωτική χώρα της Αιτωλοακαρνανίας (εικ. 1),[5] έτσι ώστε να ελέγχεται η θαλάσσια εμπορική κίνηση που διερχόταν από τον πορθμό – ο δυτικός περίπλους θεωρούνταν πολύ επικίνδυνος καθώς περνούσε από τις απόκρημνες βραχώδεις ακτές του περίφημου ακρωτηρίου Λευκάτα. Με έκταση περίπου 100 εκτάρια, η Λευκάδα συγκαταλεγόταν ανάμεσα στις μεγαλύτερες πόλεις της βορειοδυτικής Ελλάδας (εικ. 2). Χτισμένη στους πρόποδες μιας λοφοσειράς και στην πεδιάδα που κατέληγε στην ακτή του πορθμού, η πόλη χωριζόταν σε μια ορεινή άνω πόλη, η οποία είχε δύο ακροπόλεις (εικ. 2a, b) και ένα μεγάλο θέατρο (2c), και μία κάτω πόλη στα πεδινά, όπου συγκεντρωνόταν ο κύριος όγκος των κατοικιών. Στην κάτω πόλη βρισκόταν και η Αγορά (εικ. 2d), όπως μαθαίνουμε από τις περιγραφές μαχών του Λίβιου, και από την ελληνιστική περίοδο, μία τεράστια λίθινη γέφυρα – πρόκειται για τη μεγαλύτερου μήκους λίθινη γέφυρα της αρχαίας Ελλάδας!– οδηγούσε από την πεδινή κάτω πόλη, πάνω από τον πορθμό, στην ακτή της Αιτωλοακαρνανίας.

5. Θραύσματα λουτήρων διακοσμημένων με ανάγλυφες παραστάσεις.

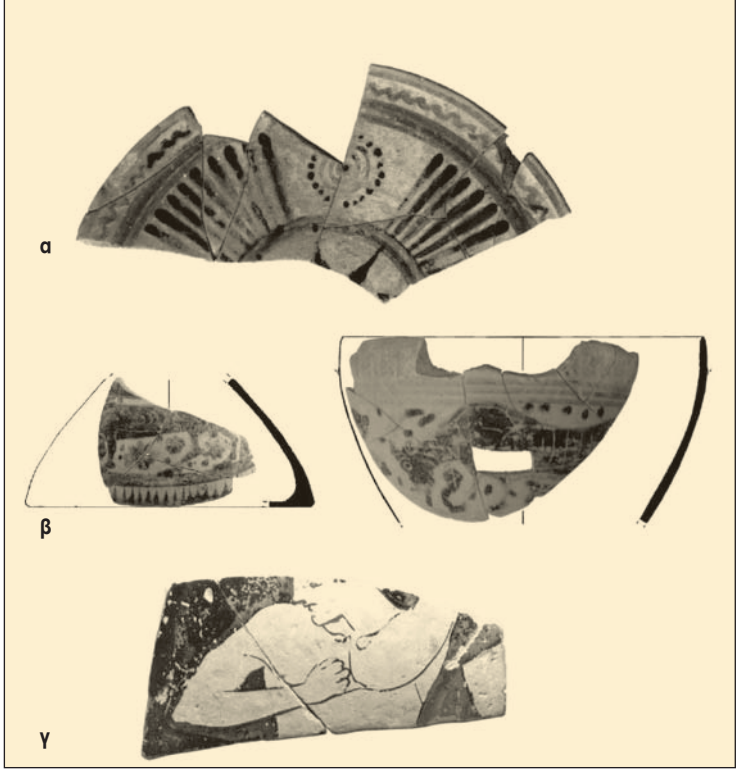

6. Κεραμική από τα σπίτια της Λευκάδας.

Ως προς τον πολεοδομικό σχεδιασμό του οικισμού λίγα γνωρίζουμε ακόμη: στην Κάτω Ιταλία, κατά την αρχαϊκή περίοδο, χτίζονταν αποικίες με στενόμακρα, ορθογώνια οικοδομικά τετράγωνα, τις επονομαζόμενες νησίδες (*insulae*), που χωρίζονταν ανά τακτές, μικρές αποστάσεις από παρόδους (στενωπούς). Ελάχιστοι μόνο κεντρικοί δρόμοι διέσχιζαν αυτούς τους οικισμούς, έτσι που οι μακρές, στενές νησίδες χαρακτήριζαν τις συνοικίες. Οι ερευνητές ονομάζουν αυτές τις πόλεις «πόλεις λωρίδων».[6] Όταν, τη δεκαετία του 1970, διενεργήθηκαν στην Άρτα, την αρχαία Αμβρακία, σωστικές ανασκαφές, αποκαλύφθηκε τμήμα της οικιστικής περιοχής, η δομή του οποίου θυμίζει τέτοιες πόλεις λωρίδων.[7] Εδώ ήρθαν στο φως τμήματα αρκετών στενόμακρων νησίδων, οι οποίες είχαν συνολικό πλάτος περίπου 30 μ. – το μήκος θα πρέπει να ξεπερνούσε τα 100 μ. Οι νησίδες τέμνονταν κατά μήκος και στο μέσον τους από έναν αποχετευτικό αγωγό, στον οποίο διοχετεύονταν τα όμβρια ύδατα και τα λύματα από τα οικόπεδα που βρίσκονταν εκατέρωθεν αυτού. Το παράδειγμα της Αμβρακίας καταδεικνύει ότι οι αποικίες δεν χτίζονταν κατ' αυτόν τον τρόπο μόνο στην Κάτω Ιταλία, και μας οδηγεί στην υπόθεση ότι οι αδελφές αποικίες που ιδρύθηκαν την ίδια περίοδο σχεδιάστηκαν με παρόμοιο τρόπο.

Το εσωτερικό αυτών των οικοδομικών τετραγώνων χωριζόταν σε κλήρους, που, όπως τεκμηριώνεται από τα παραδείγματα της Κάτω Ιταλίας, είχαν ίδια έκταση, με αποτέλεσμα οι νησίδες αλλά και ολόκληρος ο τομέας κατοικιών της πόλης να παρουσιάζουν ομοιόμορφη εικόνα. Οι κάτοικοι μιας τέτοιας πόλης, συνεπώς, ζούσαν στην πλειονότητά τους κάτω από παρόμοιες συνθήκες διαβίωσης, γεγονός που προϋποθέτει βέβαια ανάλογο σχεδιασμό από τις βαθμίδες της πολιτικής ηγεσίας κατά την ίδρυση των αποικιών.

Στη Λευκάδα, κατά τις ανασκαφές της δεκαετίας του 1990 αποκαλύφθηκαν τα θεμέλια μιας οικίας από τα πρώιμα χρόνια της αποικίας, το α΄ μισό του 6ου αιώνα π.Χ. (εικ. 4α). Καθώς στο συγκεκριμένο οικόπεδο κτίστηκαν και μετασκευάστηκαν διάφορα κτίρια στο πέρασμα των αιώνων, τα αρχαιότερα ίχνη δυστυχώς δεν διατηρήθηκαν ικανοποιητικά. Παρ' όλα αυτά, ορισμένα χαρακτηριστικά της οικίας δίνουν αρκετές πληροφορίες για τις οικιστικές και καθημερινές συνήθειες αλλά και εν γένει τις κοινωνικές συνθήκες της εποχής.

Το οίκημα βρισκόταν στο εσωτερικό μιας μακρόστενης νησίδας, η οποία περιλάμβανε ορθογώνιους κλήρους σε σειρά, εκατέρωθεν ενός διαχωριστικού κεντρικού αγωγού. Ο κλήρος που ανασκάφηκε αποτελούνταν από δύο τμήματα, ένα όπου είχε κτιστεί η κατοικία και έναν εφαπτόμενο της οικίας ελεύθερο χώρο. Ποια ακριβώς ήταν η χρήση αυτού του ελεύθερου χώρου δεν γνωρίζουμε σήμερα, αλλά μπορούμε να υποθέσουμε ότι η έκταση θα χρησιμοποιούνταν για τις ανάγκες των ενοίκων. Για παράδειγμα, θα μπορούσε να έχει φυτευτεί εκεί ένας λαχανόκηπος, όπως επιχειρήσαμε να δείξουμε στην αναπαράστασή μας (εικ. 3), ή να έχει διαμορφωθεί ένα εργαστήριο δίπλα στο σπίτι. Η ίδια η οικία είχε ορθογώνια κάτοψη, εμβαδού πιθανότατα 63 τ.μ. (14x4,50 μ.) και αποτελούνταν από τρία δωμάτια, δύο μεγαλύτερα και ένα μικρότερο. Ήταν κτισμένη από ωμές πλίνθους, σε λιθόκτιστα θεμέλια, ενώ η στέγη της θα πρέπει να είχε καλυφθεί, εφόσον δεν βρέθηκαν κεραμίδια, με οργανικά υλικά, δηλαδή καλάμια ή ξυλοκεράμους.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι στο ίδιο το οίκημα δόθηκε πολύ λιγότερος χώρος απ' ό,τι στην καλλιεργήσιμη επιφάνεια (τον επονομαζόμενο ελεύθερο χώρο) και ότι, συνεπώς, οι χωρητικές ανάγκες της κατοικίας ήταν ακόμη σχετικά περιορισμένες. Από την άλλη μεριά, ο προσανατολισμός της οικίας μέσα στο οικόπεδο είναι αρκετά διαφωτιστικός: μπροστά από το οικόπεδο περνούσε ο δημόσιος δρόμος. Το κτίριο δεν έβλεπε στο δρόμο, αλλά προς την αντίθετη πλευρά. Έτσι, η ιδιωτική ζωή προστατευόταν κατά κάποιον τρόπο από τον δημόσιο χώρο. Οι, για τα σημερινά δεδομένα, μικροί χώροι της οικίας ανταποκρίνονταν στα δεδομένα της εποχής και σε καμία περίπτωση δεν υποδηλώνουν ότι οι ένοικοι του σπιτιού ζούσαν σε συνθήκες ένδειας: τα θραύσματα κεραμικής του 6ου αιώνα π.Χ. που ήρθαν στο φως κατά τις ανασκαφές και τα οποία αποτελούν κατάλοιπα καθημερινών χρηστικών αντικειμένων της εποχής είναι εν μέρει πλούσια διακοσμημένα.

7. Αγνύθες ξύλινων αργαλειών.

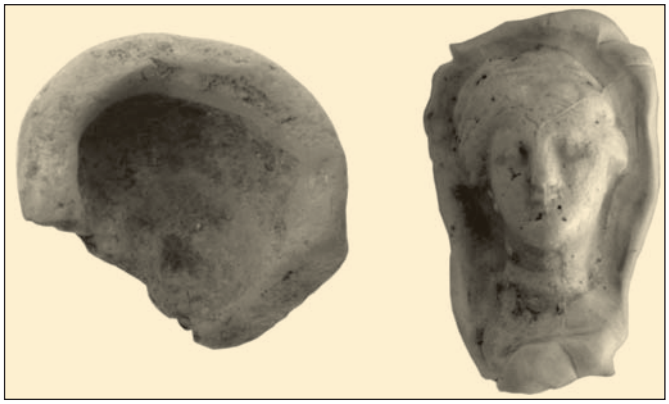

8. Μήτρα για την παραγωγή πήλινων ειδωλίων και ειδώλιο κατασκευασμένο από μήτρα (παραδείγματα ελληνιστικής εποχής).

Οι πολιτιστικές επαφές με την Κόρινθο συνάγονται από τις εισαγωγές κορινθιακής κεραμικής ή τις απομιμήσεις αγγείων κορινθιακής τεχνοτροπίας (εικ. 6β). Εάν οι αγγειοπλάστες της αρχαίας Λευκάδας μιμούνταν προϊόντα κορινθιακής τεχνοτροπίας, ή εάν εισάγονταν «απομιμήσεις» από την Κέρκυρα ή την Απολλωνία, παραμένει ακόμη αδιευκρίνιστο. Πέραν αυτού, όμως, άλλα κεραμικά μαρτυρούν τις εκτεταμένες εμπορικές συναλλαγές της Λευκάδας: από τη μακρινή Σάμο ή τη Λέσβο, για παράδειγμα, προέρχεται μία διακοσμημένη φιάλη (εικ. 6α). Αλλά και οι συνθήκες υγιεινής δεν ήταν σε καμία περίπτωση «πρωτόγονες». Βρέθηκε μεγάλος αριθμός θραυσμάτων λουτήρων, από τους οποίους ορισμένοι φέρουν πλούσιο διάκοσμο με παραστάσεις σκηνών από την ελληνική μυθολογία. Σε μία σκηνή (εικ. 5β) διακρίνεται τμήμα παράστασης πολεμιστή επάνω σε άρμα, που πηγαίνει στον πόλεμο, όπου θα έχει την υποστήριξη της Αθηνάς, η οποία συμβολίζεται από μία κουκουβάγια επάνω στα ηνία.[8]

Από την αρχαϊκή στην κλασική περίοδο, οι οικιστικές ανάγκες άλλαξαν άρδην. Παντού στον ελλαδικό χώρο διαμορφώθηκαν οικίες με πολλά δωμάτια και οι διάφοροι χώροι διημέρευσης και υποδοχής, που στα παλαιότερα σπίτια συμπυκνώνονταν αναγκαστικά σε χώρους πολλών χρήσεων, τώρα

9. Πρόταση αναπαράστασης μιας ελληνιστικής κατοικίας της Λευκάδας (σχέδιο: Holger Grönwald).

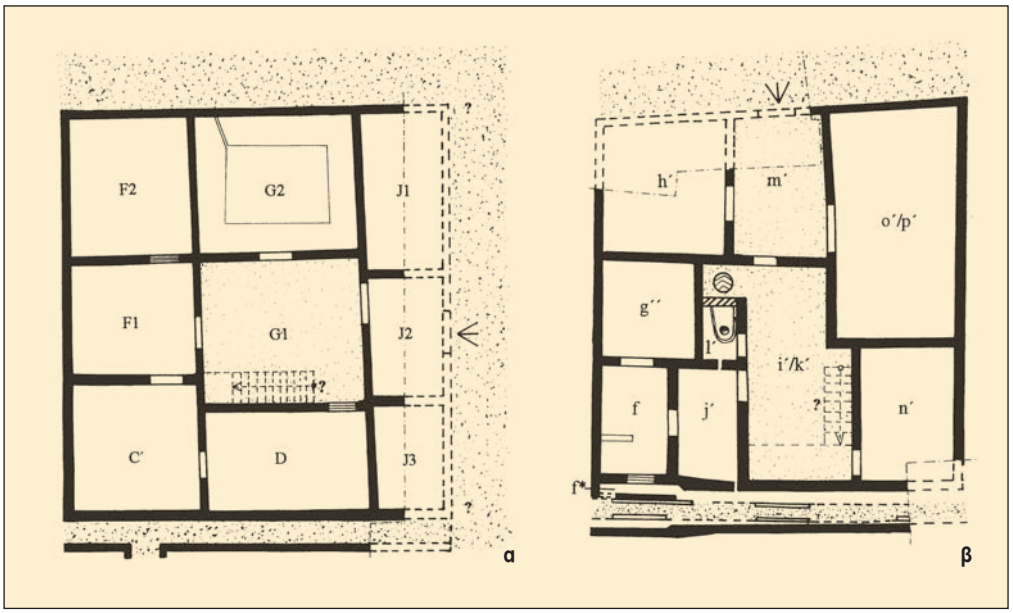

10. Κατόψεις ελληνιστικών κατοικιών της Λευκάδας.

διακρίνονταν οι μεν από τους δε. Η εξέλιξη αυτή φαίνεται καθαρά στο παράδειγμα της αρχαίας Λευκάδας. Το οικόπεδο που είχαν στη διάθεσή τους οι ένοικοι της αρχαϊκής εποχής, παρέμεινε ίδιο ως προς την έκτασή του (εικ. 4). Έτσι, το αρχαϊκό αγροτεμάχιο ήταν καθοριστικό για τη διαμόρφωση όλων των μετέπειτα κτισμάτων, καθώς η επέκταση των οικοπέδων θα έπρεπε αναγκαστικά να ρυθμιστεί ιδιωτικά μεταξύ των γειτόνων, και κατά συνέπεια θα απαιτούσε πολύπλοκες διαπραγματεύσεις, όπως τις γνωρίζουμε και σήμερα ακόμη στις πυκνοκατοικημένες μας πόλεις.

11. Πρόταση αναπαράστασης κατοικίας που διατηρήθηκε έως τα τέλη του 1ου αι. π.Χ. (σχέδιο: Holger Grönwald).

Στην αρχαία Λευκάδα, το παλαιότερο αρχαϊκό σπίτι διατηρήθηκε, όπως φαίνεται από τα σωζόμενα θεμέλια, και προστέθηκαν σε αυτό δύο κτίσματα, μία οπίσθια και μία πλαϊνή πτέρυγα (εικ. 4). Στο κέντρο βρισκόταν επιμήκης αυλή, όπου υπήρχε πηγάδι, κάτι που δεν έλειπε από καμία ελληνική οικία. Συνολικά το σπίτι είχε τώρα, με 180 τ.μ. εμβαδόν (π. 13x14 μ.), έξι ή επτά δωμάτια, οργανωμένα περιμετρικά της αυλής. Είναι επίσης πιθανό το κτίριο να ήταν εν μέρει ή σε ολόκληρη την επιφάνειά του διώροφο, αν και αυτό δεν συμπεραίνεται με βεβαιότητα από τα αρχαιολογικά δεδομένα. Ακόμη, είναι δύσκολο να προσδιορίσει κανείς ποια ακριβώς χρήση είχε ο κάθε μεμονωμένος χώρος, καθώς η κλασική οικία γνώρισε πλήθος μετατροπών στους επόμενους αιώνες. Εκείνη την εποχή, τα σπίτια είχαν συνήθως έναν ανδρώνα, ένα χώρο υποδοχής όπου οι ένοικοι δέχονταν τους (κατά κανόνα άνδρες) επισκέπτες και όπου διεξάγονταν τα συμπόσια. Αυτοί οι χώροι βρίσκονταν συνήθως στο μπροστινό μέρος του σπιτιού, ώστε να είναι πιο σύντομα προσβάσιμοι από το δρόμο.

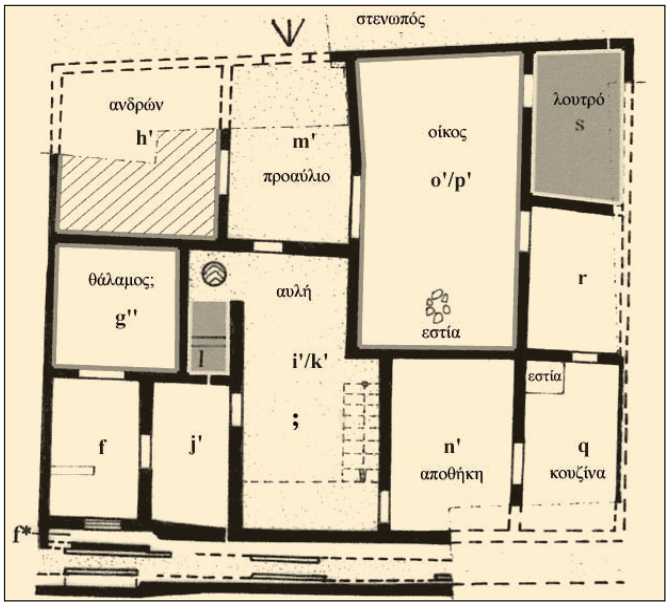

12. Κάτοψη κατοικίας που διατηρήθηκε έως τα τέλη του 1ου αι. π.Χ.

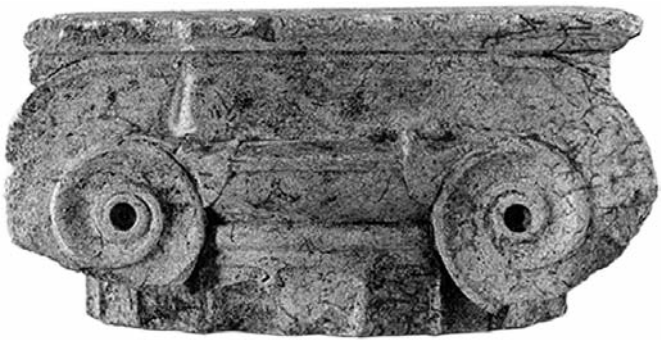

13. Ιωνικό κιονόκρανο από το παράθυρο του ανδρώνα.

Το δωμάτιο p (εικ. 4) θα μπορούσε να είναι ένας τέτοιος ανδρώνας. Στα απέναντι στενά δωμάτια (g, h) θα στεγάζονταν ίσως σταύλοι για τα ζώα ή εργαστήρια. Η καθημερινή ζωή της οικογένειας διαδραματιζόταν πιθανότατα στους χώρους διημέρευσης και διανυκτέρευσης στο πίσω μέρος της οικίας, όπου συνήθως βρίσκονταν επίσης οι αποθήκες και η κουζίνα. Τα ευρήματα των ανασκαφών μαρτυρούν ότι οι χώροι κατοικίας και εργασίας, σε αντίθεση με ό,τι ισχύει στα σημερινά αστικά σπίτια, δεν είχαν ακόμη διαχωριστεί. Στα εργαστήρια δούλευαν σιδηρουργοί, αγγειοπλάστες και κοροπλάστες (οι οποίοι κατασκεύαζαν πήλινα ειδώλια, πβ. εικ. 8), και στο σπίτι έφτιαχναν κάθε λογής υφάσματα, όπως μαρτυρούν τα πολυάριθμα υφαντικά βάρη (αγνύθες) διαφορετικών σχημάτων και μεγεθών που ανήκαν σε ξύλινους αργαλειούς (εικ. 7). Το κτίριο αυτό μπορεί να θεωρηθεί χαρακτηριστικό παράδειγμα ενός κοινού οικήματος στην αρχαία Λευκάδα και, πιθανότατα, και στις γειτονικές αποικίες. Τα σπίτια θα διαμορφώνονταν, βεβαίως, σύμφωνα με τις οικονομικές δυνατότητες και τις ανάγκες των οικογενειών, ωστόσο στη Λευκάδα απαντούν συχνά ανά τους αιώνες και ως την ελληνιστική περίοδο κτίσματα οικιών με παρόμοια διαρρύθμιση: χαρακτηριστική είναι η σχεδόν τετράγωνη κάτοψη, η κεντρική αυλή, στις τρεις πλευρές –κάποιες φορές και στις τέσσερις, όταν η αυλή είναι στο κέντρο του σπιτιού (εικ. 9, 10α)– της οποίας βρίσκονται τα δωμάτια. Σπάνια συναντάμε ημιυπαίθριους χώρους με την αντιπροσωπευτική αρχιτεκτονική διαρρύθμιση που απαντά σε άλλες περιοχές της Ελλάδας, γεγονός που οφείλεται στους βροχερούς χειμώνες της βορειοδυτικής Ελλάδας, οι οποίοι δεν επέτρεπαν μία οικιστική ανοιχτών χώρων.

Όταν, στις αρχές του 2ου αιώνα π.Χ., η Λευκάς καταστράφηκε από τους Ρωμαίους, η καταστροφή φαίνεται πως έπληξε και τμήματα της εν λόγω οικίας. Σε κάθε περίπτωση, την ίδια περίοδο κτίστηκε στο συγκεκριμένο οικόπεδο ένα καινούριο σπίτι, με τα γνωρίσματα που ήδη αναφέραμε, δηλαδή μία σχεδόν τετράγωνη κάτοψη και μία εσωτερική αυλή, γύρω από την οποία οργανώνονται τα δωμάτια δίχως ανοιχτούς χώρους (εικ. 10β). Σε μεταγενέστερη μετασκευή, λίγες δεκαετίες αργότερα, το σπίτι επεκτάθηκε με την προσθήκη τμημάτων του κτιρίου που βρισκόταν στο γειτονικό οικόπεδο, έτσι ώστε προέκυψε ένα ασυνήθιστα ακανόνιστο κτίσμα, το οποίο όμως ενσωμάτωνε όλα τα στοιχεία μιας κανονικής οικίας της ελληνιστικής περιόδου (εικ. 11-12). Καθώς οι ανασκαφές έφεραν στο φως πληθώρα αντικειμένων οικιακής χρήσης, μπορούμε να συμπεράνουμε με ποιον τρόπο χρησιμοποιούνταν ο κάθε χώρος, δηλαδή ποια ήταν η εσωτερική διαρρύθμιση του κτιρίου.

Το κτίριο χωριζόταν κατά τον άξονα του μήκους σε μία δυτική και μία ανατολική πτέρυγα, που διακρίνονταν μεταξύ τους από δύο αυλές, μία μπροστά και μία πίσω (εικ. 11-12). Αυτός ο διαχωρισμός επεκτείνεται σε όλο το σπίτι. Στο μπροστινό μέρος, από το προαύλιο εισερχόταν κανείς στον ανδρώνα (h΄) καθώς και στο απέναντι, μεγάλο δωμάτιο ο΄/p΄. Και τα δύο δωμάτια είχαν πλατιές θύρες, που προσκαλούσαν τον επισκέπτη να εισέλθει, είχαν επίσης παράθυρα, των οποίων το κεντρικό στήριγμα ήταν διακοσμημένο με ημικίονες (εικ. 13), και στο εσωτερικό τους οι τοίχοι ήταν επενδεδυμένοι με χρωματιστό κονίαμα. Τον ανδρώνα η οικογένεια τον χρησιμοποιούσε για επίσημες συγκεντρώσεις και για τα συμπόσια, όπου δέχονταν προσκεκλημένους στο σπίτι. Το απέναντι δωμάτιο (ο΄/p΄) οι ένοικοι του σπιτιού θα το χρησιμοποιούσαν ως τον κυρίως χώρο διημέρευσης, τον *οίκο*: μία κτιστή εστία ζέσταινε το χώρο τους χειμερινούς μήνες, και, σύμφωνα με τα ευρήματα, ο χώρος αυτός φιλοξενούσε την καθημερινή ζωή με τις αναρίθμητες δραστηριότητές της. Εδώ γευμάτιζε η οικογένεια, και ετοίμαζε το φαγητό, για το οποίο, π.χ., αλέθονταν δημητριακά.

Στις ανασκαφές ήρθε στο φως μεγάλος αριθμός σκευών ποτού και φαγητού στο χώρο (εικ. 14), ένας χάλκινος κάδος

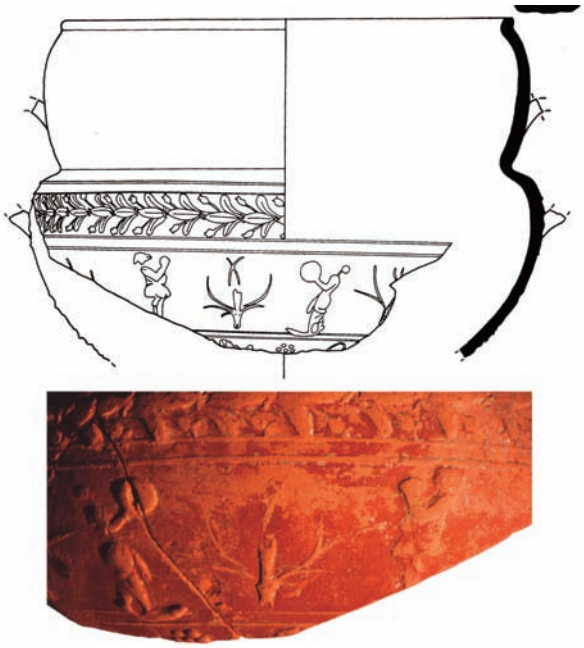

14. Αγγείο πόσης που βρέθηκε στον οίκο. Πρόκειται για ένα κύπελλο τύπου Sarius της εποχής του Αυγούστου, εισηγμένο από την περιοχή της Βόρειας Αδριατικής.

15. Μυλόπετρες για το άλεσμα των δημητριακών από τον οίκο.

(εικ. 16) βρισκόταν ακόμη κοντά στην εστία, ενώ οι μυλόπετρες που βρέθηκαν εδώ φέρουν βαθιά ίχνη φθοράς, που μαρτυρούν ότι θα πρέπει να χρησίμευαν επί δεκαετίες για το άλεσμα των δημητριακών από την οικογένεια (εικ. 15). Ακόμη, μέσα στο σπίτι, έγνεθαν μαλλί και ύφαιναν, όπως μαρτυρείται από τα πήλινα σφονδύλια και το πλήθος υφαντικών βαρών. Το μεγαλύτερο δωμάτιο, ο οίκος, ήταν επομένως το επίκεντρο του σπιτιού στην καθημερινή ζωή των ενοίκων του. Χαρακτηριστικό σε πολλά οικήματα της κλασικής και της ελληνιστικής περιόδου είναι ότι δίπλα στον οίκο υπήρχαν διάφοροι βοηθητικοί χώροι, πράγμα που συνέβαινε και στην αρχαία Λευκάδα. Σε ένα γειτονικό δωμάτιο είχε διαμορφωθεί λουτρό με εμβαδόν 9 τ.μ. –αρκετά μεγάλο δηλαδή–, το δάπεδο του οποίου είχε καλυφθεί με υδατοστεγές κονίαμα. Εδώ θα υπήρχε ίσως μια μπανιέρα –το νερό θα το έφερναν από το πηγάδι της αυλής και θα το ζέσταιναν στην εστία του οίκου–, η οποία ήταν τόσο πολύτιμη, που οι ένοικοι, όταν εγκατέλειψαν το οίκημα, πιθανότατα όταν αναγκάστηκαν να μεταφερθούν στη Νικόπολη, την πήραν μαζί τους. Ένα παλαιότερο λουτρό, που υπήρχε πριν την επέκταση του σπιτιού, ήταν πολύ πιο μικρό: δίπλα ακριβώς στο πηγάδι είχαν κατασκευάσει αρχικά ένα είδος αποθήκης, όπου τοποθέτησαν μία μπανιέρα (εικ. 17, πβ. εικ. 10β, δωμάτιο l΄) την οποία αργότερα έβγαλαν (εικ. 12, δωμάτιο l). Το νερό το έπαιρναν από το πηγάδι, που βρισκόταν πολύ κοντά, και τα λύματα τα διοχέτευαν εύκολα έξω από το σπίτι μέσω ενός υπόγειου αποχετευτικού αγωγού. Ο οίκος είχε αρκετούς ακόμη βοηθητικούς χώρους: μέσω ενός διαδρόμου, έφτανε κανείς στην κουζίνα (q), όπου εκτός από τα πολυάριθμα σκεύη μαγειρικής βρέθηκε σε μια γωνία κτιστή εστία. Δίπλα στην κουζίνα, διατηρούσαν σε μια αποθήκη (n΄) τις προμήθειες σε ένα μεγάλο δοχείο, έναν πίθο θαμμένο μέσα στο δάπεδο. Εδώ βρέθηκαν ακόμη θραύσματα από αμφορείς κρασιού και λαδιού. Η αποθήκη είχε μία έξοδο στην αυλή, η οποία όμως βρισκόταν στην πιο απόμακρη γωνιά της αυλής, έτσι ώστε να εμποδίζεται η γρήγορη και εύκολη πρόσβαση αναρμοδίων προσώπων σε έναν χώρο στον οποίο φυλάσσονταν τα πολύτιμα τρόφιμα.

16. Χάλκινος κάδος από τον οίκο. Τέτοιου τύπου σκεύη κατασκευάζονταν και χρησιμοποιούνταν κυρίως σε περιοχές της Ιταλίας και της Βόρειας Αδριατικής, γεγονός που μαρτυρεί τις στενές πολιτιστικές σχέσεις με τον Βορρά τον 1ο αι. π.Χ.

Στη νοτιοδυτική πτέρυγα του οικήματος υπήρχαν άλλα τρία δωμάτια. Εάν η πτέρυγα αυτή ήταν διώροφη, όπως φαίνεται στην αναπαράσταση (εικ. 11), παραμένει ανεξακρίβωτο, καθώς το σπίτι είχε χτιστεί από ωμές πλίνθους, με αποτέλεσμα να σώζονται μόνο οι τοίχοι θεμελίωσης. Μία από τις πιο βασικές εγκαταστάσεις του οικήματος, το αποχωρητήριο, βρισκόταν στη νοτιοδυτική πτέρυγα (δωμάτιο f*): σε ένα μικρό βοηθητικό κτίσμα, δίπλα ακριβώς στον πίσω κύριο αποχετευτικό αγωγό, είχε ανοιχθεί στο ύψος του δαπέδου ένα αυλάκι που διοχέτευε τα λύματα στον κύριο αποχετευτικό αγωγό πίσω από το σπίτι. Προκειμένου το αποχωρητήριο να μπορεί να χρησιμοποιείται με κάποια άνεση, οι ένοικοι θα κάθονταν πιθανόν σε κάποια ξύλινη κατασκευή πάνω από το αυλάκι.

Ένα μικρό δωμάτιο (g΄΄) στη νοτιοδυτική πτέρυγα, προσβάσιμη μόνο από δύο προθαλάμους, είχε χρωματισμένους τοίχους και πλουσιότερο κινητό εξοπλισμό. Προφανώς πρόκειται για ένα δωμάτιο μεγαλύτερης σημασίας, ένα χώρο διαμονής αποκομμένο από τον έξω κόσμο, κρυμμένο στα ενδότερα του οικήματος. Εάν επρόκειτο για υπνοδωμάτιο ή κάλυπτε την ιδιαίτερη ανάγκη μέρους των ενοίκων για έναν εσωστρεφή τρόπο ζωής μέσα στο σπίτι, μένει να απαντηθεί. Το βέβαιο είναι πως η αντίθεση αυτού του χώρου με τον μεγάλο, ανοιχτό οίκο στο μπροστινό μέρος του σπιτιού είναι καταφανής.

17. Λουτρό με ίχνη εγκατάστασης μπανιέρας στο δάπεδο.

18. Ο κύριος αποχετευτικός αγωγός ανάμεσα στις κατοικίες.

Το οίκημα εμφανίζει στο σύνολό του μια διάκριση μεταξύ ημιδημόσιων και ιδιωτικών χώρων: το προαύλιο, ο ανδρώνας και ο οίκος ήταν προσβάσιμοι από έξω, χωρίς να χρειάζεται να μπει κανείς στα ενδότερα του σπιτιού. Στο πίσω μέρος υπήρχε μία δεύτερη αυλή (i΄/k΄), με πρόσβαση από το μπροστινό τμήμα μέσω ενός στενού διαδρόμου. Η αυλή αυτή οδηγούσε στην αποθήκη, καθώς και στα τρία δωμάτια της νοτιοδυτικής πτέρυγας. Το ότι ο οίκος, όπου διαδραματιζόταν το μεγαλύτερο μέρος της καθημερινής ζωής των ενοίκων, βρισκόταν στο μπροστινό, ημιδημόσιο μέρος του σπιτιού, αποτελεί ιδιαίτερο γνώρισμα του οικήματος, ρίχνοντας φως σε μια κοινωνία που στην ελληνιστική εποχή άρχισε σταδιακά να γίνεται πιο εξωστρεφής.

Όταν, μετά τη ναυμαχία στο Άκτιο το 31 π.Χ., οι κάτοικοι της αρχαίας Λευκάδας αναγκάστηκαν να φύγουν από την πόλη τους και να μετεγκατασταθούν στη Νικόπολη, εγκαταλείφθηκε τόσο το οίκημα αυτό όσο και τα υπόλοιπα σπίτια της πόλης που έχουν ανασκαφεί. Μέρος του πολύτιμου εξοπλισμού, μεταξύ άλλων και κεραμίδια, πίθοι, μπανιέρες, αλλά και ψηφιδωτά δάπεδα, αφαιρέθηκαν από το οίκημα και μεταφέρθηκαν στη Νικόπολη, όπου επανατοποθετήθηκαν στα νέα σπίτια που κτίστηκαν εκεί.

Μετάφραση από τα γερμανικά: Πελαγία Τσινάρη

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] Από την Απολλωνία και το Δυρράχιο (Durres) ξεκινούσε αργότερα η via Egnatia, που κατασκευάστηκε από τους Ρωμαίους και διέσχιζε την Ιλλυρία και τη Μακεδονία φτάνοντας ως τη Θεσσαλονίκη και το Βυζάντιο: Michele Fasolo, *La Via Egnatia 1. Da Apollonia e Dyrrachium ad Herakleia Lynkestidos. Viae Publicae Romanae* 1, Ρώμη 2005, σ. 286.

[2] Για την Κέρκυρα: Rolf Winkes (επιμ.), *Kerkyra. Artifacts from the Palaiopolis*, Providence 2004· Π.Γ. Καλλιγάς, «Κέρκυρα, Αποικισμός και Έπος», *Atti del Convegno Internazionale Grecia, Italia e Sicilia nell'VIII e VII secolo a.C.*, *ASAtene* 60 (1982), σ. 57-68)· Gerhart Rodenwaldt (επιμ.), *Korkyra. Archaische Bauten und Bildwerke*, τόμ. 1/2, Βερολίνο 1939/1940. Για την Απολλωνία: Vangjel Dimo / Philippe Lenhardt / François Quantin, *Apollonia d'Illyrie 1. Atlas archéologique et historique*, Αθήνα 2007, 362 σελ.

[3] Χρυσής Τζουβάρα-Σούλη, *Αμβρακία, Μελέτες για την Άρτα*, Άρτα 1992, 220 σελ.

[4] Η περιοχή αυτή έχει στο μεταξύ κηρυχθεί διατηρητέα. Για μια επισκόπηση της αρχαίας Λευκάδας: Κωνσταντίνος Ζάχος / Αγγέλικα Σ. Ντούζουγλη, *Λευκάδα. Ιστορική-αρχαιολογική επισκόπηση μέσα από τα εκθέματα του Αρχαιολογικού* Μουσείου, Αθήνα 2003, 111 σελ.· Manuel Fiedler, «Λευκάδα. Τρόπος κατοίκησης και καθημερινή ζωή σε μια πόλη της βορειοδυτικής Ελλάδας», στο W. Hoepfner (επιμ.), *Ιστορία της Κατοικίας. 5000 π.Χ.-500 μ.Χ. Προϊστορία – Πρώιμη Ιστορία – Αρχαιότητα*, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 431-446.

[5] Για την ίδρυση της αποικίας, σύμφωνα με τον Στράβωνα, μεταφέρθηκε ένας ντόπιος οικισμός με την ονομασία Νήρικος. Πού βρισκόταν αυτή η παλαιότερη τοποθεσία παραμένει άγνωστο. Μέχρι στιγμής δεν έχει επιβεβαιωθεί από αρχαιολογικά τεκμήρια ότι η Νήρικος βρισκόταν στη θέση της κορινθιακής αποικίας της Λευκάδας, όπως υπέθεσε ο λευκαδίτης ιστορικός Ροντογιάννης (Π.Γ. Ροντογιάννης, *Ιστορία της Νήσου Λευκάδος*, τόμ. Ι, 1980).

[6] Wolfram Hoepfner / Ernst-Ludwig Schwandner, *Haus und Stadt im klassischen Griechenland. Wohnen in der klassischen Polis*, τόμ. 1, Μόναχο [2]1994, σ. 1-9.

[7] Τζουβάρα-Σούλη, *ό.π.*

[8] Η σκηνή είναι εξαιρετικά σπάνια, εξαιτίας της κουκουβάγιας, και μέχρι τώρα δεν έχει ανάλογό της. Πιθανόν αντλεί το θέμα της από το μύθο του Αμφιάραου (η αναχώρηση του Αμφιαράου για τη Θήβα).

Ancient Leucas and Its Houses

Manuel Fiedler

During the eighth and seventh centuries BC Corinth founded a dense network of commercial stations and colonies along the coastal area of the Ionian and Adriatic See and thus established its dominant position in the West. The first to be colonized was the island of Corfu in 734 BC and almost a century later followed Leucas, Anactorion, Amvrakia and Apollonia, Epidamnos/Dyrrhachion.

The colony of Leucas on the homonymous island was founded on the narrow neck of the hardly 600 meters wide sea passage that separates the island from the mainland region of Aetoloakarnania in order to supervise and control the maritime trade passing through the canal. Built at the foot of a hill range and extending on the plain that reaches the canal coast, the city was divided in an upper mountainous settlement with two acropolises and a big theater and a lower flat one, where most of the population lived.

The excavations carried out in the city of Leucas in the 1980's have brought to light the foundations of a house dating from the early phase of the colonization, that is from the first half of the sixth century BC. The original remnants of the house are not satisfactorily preserved, since various buildings have been erected on the spot in the centuries that followed. None the less, certain characteristics of these surviving remains supply interesting information on the architecture, construction methods and everyday activities prevailing in the colony as well as on the overall social profile of the period.